

Nove knjige

Slovensko slovstvo

Troje knjig Ivana Preglja:

Otroci solna. Ljudska knjižnica, zv. 27. Jugoslov. knjigarna. Ljubljana, 1927.

Tolminci. Zgodovinski roman. Katoliška knjigarna. Gorica, 1927.

Izbrani spisi, I. zvezek. Jugoslovanska knjigarna. Ljubljana, 1928.

Te tri knjige niso sicer nova etapa Pregljevega ustvarjanja; po svoji zasnovi spadajo pretežno v prvo dobo, toda kot književen pojav so tako vidno in svojstveno dejstvo, da se moramo ob njih vnovič resneje povrniti k pisatelju. Pregelj je slovensko občinstvo premagal in njegov vpliv postaja danes tudi v književnosti bolj in bolj viden; seveda to oblikovno epigonstvo posnemovavcev ni prijetno, ker mu nedostaja Pregljevega notranjega bistva.

Pričujoča dela spadajo v tisto dobo, ko je Pregelj preko prve spekulativno literarne usmerjenosti našel svoje bistvo v snovi in vsebini. Snovno nam je začel odkrivati Tolminsko, krajevno in duhovno docela samosvoje slovensko krajinstvo. Pregljevo tolminsko slovenstvo označujeta elementarna ljudska tipika in tradicionalna fevdalna duhovnost, ki se z močjo pisateljeve osebnosti preliva v vedno nove pesniške tvorbe. Pregelj je pojav zase. Pri nobenem našem pisatelju ne najdemo tako ostrih nasprotij med snovjo in vsebino kot pri njem. Snovno primitivnost povečini prekriva prav vizionarna duhovnost, in motivno neprebogati pripovedovavec nas preseneča z rafiniranimi oblikovnimi variantami. Njegovi predmeti so sicer povečini zgodovinski dogodki, toda historizem je le bolj baročna spretnost humanističnega učenca, zadeva pisateljske igre, kajti oblikovavec Pregelj gradi duhovno iz sebe tudi takrat, kadar se motivno opira na sv. pismo. Njegovi duhovni liki nosijo v sebi boj za notranje osvobojenje in so povečini demonično izraziti.

Najstarejši izmed naših knjig so Tolminci (»Tlačani«, DiS, 1916/17). Borba s snovjo je tako očitna, kot v nobenem drugem Pregljevem delu. Iskanje zgodovinske in krajevne tipike zavzema skoraj ves prvi del. Epik se dolgo ne more razgibati in ko se ogromna snov, ki se komaj vzdržuje v svoji celotnosti, vzdigne in premakne, ni več epika, ampak drama. Zgodovinska podoba pravne neurejenosti, križanje interesov raznih gosposk je za tolminske puntarje sicer usoda, toda njihova dejanja postajajo bolj in bolj osebno dramatična in končno spoznanje je prava tragedija rodu. Epsko-romantična oseba Petra Duše daje delu tajinstveno zunanjo vez, toda vsak izmed glavnih puntarjev nosi v sebi svojo ranjeno pravico in ravna iz notranje nujnosti. Najgloblje je zajel pisatelj duhovno tragedijo Andreja Laharnarja, ki visi nad sv. pismom in zblodi z njim, kljub temu, da s silo veruje: »Pod božjo mislijo smo.« Ne da se reči, koliko so grozni prizori »Tolmincev« bili tudi živa prisposoba za dobo, v kateri so izhajali. Pisatelj je po grozotah, s katerimi je opisal smrt upornikov v »Koncu«, uporabil priliko o nebeškem kraljestvu in o gorčičnem zrnu in podčrtal v evangeliju: »Vse to

je Jezus množicam govoril v prilikah in brez prilik jim ni govoril...« Duhovno očiščenje Tolmincev gre preko epike, ni historizem, ampak prvi Pregljev duhovni pogon v tragično nedognanost življenja.

Kakor da je vzrasel iz telesne smrti tolminskih upornikov, stoji pred nami Štefan Golja. (Izbrani spisi I, Zadnji upornik, DiS, 1918.) To ni epilog »Tolmincev«, to je duhovna vsebina, ki se je zgostila iz upornih župnikov in očetov, da se razvije v novo, višjo stopnjo življenja. Problem Štefana Golje ni več zgodovinsko dramatični, ampak izrazito krščansko duhovni. Vsi zunanji konflikti so samo zato, da se mož v trpljenju očiščuje in zamori v sebi zadnji ostanek mesene telesnosti. Tudi tu imamo primešano še povestno romantično zgodbo o Lucijinem zagonetnem očetu, da s svojo analitično nujnostjo vzdržuje oblikovno napetost zunanjega dejanja; v bistvu pa se je svojevrstna idiličnost sama zdela pisatelju premalo močna in je porabil zadnje razodetje za zadnji udarec župniku Golji in za njegovo zadnje očiščenje. Ta duhovni razvoj ob bridkostno idilični zgodbi je postal ogrodtje za »Plebanusa«, kjer se je pisatelj pognal še v večje in globlje spore duha in telesa. Z oporo na svetopisemsko razodetje raste v Štefanu duh in mu mrje telo, dokler docela ne odmrje. Tedaj se tudi svet odmakne in zanj ni več prostora v njem. — Pregelj tudi kesneje osrednjega človeškega spora ni opustil, ampak ga neprestano obnavlja. Animalično in duhovno življenje kot krščanski konflikt je tudi predmet pridig Tomaža Rutarja. Te pridige radi svoje baročne variacije ne učinkujejo več prvotno, pa vendar dokazujejo, da je Preglju to osnovna točka. Nad telesni greh mu je vendar še greh duha, zato vidimo tako ostro nasprotje v rešitvi konflikta n. pr. v »Matkovi Tini« in v »Sinu pogubljenja«. Prav naravno je, da so Pregljevi problematični liki sami moški. Ženske odpravi dokaj splošno, navadno z naravno slepo, na zunaj idealno vabljivo erotičnostjo. Ženska zgodba se navadno zaključí s tragiko zaničevanega in preganjanega materinstva, z razpadom lepega videza in telesa, v ženskega duha samega ne prodira. Tu Pregelj ne kaže širšega razvoja. Najboljši je tam, kjer riše ženske podobe s sentimentalno mehkostjo. Tako je nastala klasično umerjena, morda najboljša njegova novela »Runje«.

Da je Pregelj izrazito duhoven pojav prav zato, ker tako močno udarja ob telesnost, vidimo tudi v *Otrocih solna*. Tu nimamo zgodovinske, ampak sodobno snov — toda nikjer ni sledu o splošnih današnjih vprašanjih; Pregelj se z malimi izjemami še ni doteknil n. pr. kritike našega družabnega življenja; kakor da ni zrasel z današnjim svetom, hodi mimo njegove širokosti in se vnovič zapiči v svojo tolminsko tipičnost. V »*Otrocih solna*« je kljub formalno zanimivi literarni nalogi — prvič imamo kompozicijo raznih pesniških vrst v idealni celoti — bistveni del koncentrirana tolminska pokrajina in kolektivna tipika, v kateri se meša kmetstvo in malomeščanstvo in tema je zopet izčiščenje, ne sicer tragično globoko, ampak samo idilno zunanje.

Čim bolj se Pregelj oblikovno razvija, tem bolj se kaže, da njegov element ni epika, ki bi vezala že gotova dejanja in jih stvarno obnavljala. Prav radi osebne, duhovne zveze, radi vprašanja notranjega

odrešenja, spolne pravice in resnice, imajo njegova dejanja svoj izvor v osrčju človekovem in so po svoji naravi dramatična. Tudi tragični spor, ki je pri Pregljehv glavnih osebah zelo oster, meri v dramatičnost. Tragika sama je sicer atribut za vsebino, pa je nujnejša v drami kot v epu, kjer jo laže nadomešča usodnost. Dramatični razgibanosti Pregelj rad primeša liričnih zvez, s katerimi pripravi čitatelja v potrebno razpoloženje. Lirična so vsa mesta, s katerimi se uvajajo posebni tematični poudarki — n. pr. odstavki iz sv. pisma, ali izrek: »Pod božjim varstvom smo« (Tlačani), »Nikuli nje srce pozhitka nej imelu!« (Golja), ali ves krajevni okvir s ponovitvijo v sredi (str. 79) v »Otrocih solnea«. Na drugem mestu smo že ugotovili, da Pregelj to lirsko občutje uporablja v baladno priostrene dogodke, ali pa vpleta idilo kot čuvstveno igro sredi najhujših prizorov (n. pr. Krvava idila Mohorja Kazafure v Tolmencih [str. 296] ali balada v Otrocih solnea [Mlinar Jane]).

Kako Pregelj dinamično gradi in navadno že v ekspozičijo položi simbolni akord, nam je lep zgled popis Kraguljevega ulnjaka v »Tolmencih«, ko čebela sede pred čelnico z vislicami, ali vsa antitetična označba pokrajine v uvodu pri »Otrocih solnea«. Telesnosti same ne najdemo nikjer. Kot Pregelj opisuje pokrajino vedno v razpoloženju, v najrazličnejši nastrojenosti in v skoraj duhovni svojstvenosti, tako mu tudi človek ni nikoli telesen predmet, naj ga popisuje v lepoti ali v grdobi. V »Tolmencih« je značilno, da nam predstavlja nekatere svoje osebe skoraj z Jurčičevimi realističnimi rekviziti, pa kljub temu vidimo samo njihov duhovni obraz (n. pr. Petra Dušo na str. 9: »Bil je srednje velik mož svojih tridesetih let, bolj šibke, mestne rasti, a po kmetiško oblečen. Širokokrajn klobuk mu je ležal na rdečkasto svetlih, dolgih lasih« itd.). Navadno nam predstavlja osebe le duhovno, z izrazom človeške notranjosti, ki se javlja bodisi na človekovem obrazu ali pa v njegovih dejanjih (Andreja Laharnarja na str. 51/52), najčese pa z ostrimi romantičnimi poudarki (Gradnik, str. 44) ali z docela groznimi potezami (Andr. Karmel, str. 173). Kako Preglju telo malo pomeni in ga rad docela zruši, da more v njem zagospodovati čista duša, imamo zgled v župniku Golji. Na njegovem telesu (str. 15) ne ostane prav ničesar, kar bi še spominjalo na telesno moč in lepoto. V »Otrocih solnea« čutimo, kako prirojeno gorjanstvo Poznikovo moti njegovo celotno podobo in kako trda zunanja skorja le počasi odpada. Pregelj ljubi nesoglasje in ne samo grozo duha, ampak tudi grozo telesa.

V popolnitev Pregljevega oblikovnega razvoja bi bilo nujno primerjati prve tiske teh del s pričujočimi izdajami, zlasti Izbrane spise. Izpremembe so jezikovno stilistične in kompozitorske. Tu bi bil posebno Stefan Golja hvaležen predmet; vendar to presega sedanjo potrebo in je predvsem zadeva posebne označbe Izbranih spisov. F. K.

Danilo Gorinšek: **Pisan svet**. Pesmi za mladino. Celje, 1928. — Pesniška dela nesporne umetniške vrednosti, ki obdrže ceno in moč privlačnosti kljub menji časov in okusov, so v okviru mladinskega slovstva na splošno redki pojav. Kajti le malo je umetnikov, obdarjenih z izredno sposobnostjo resnično umetniškega prikazovanja in oblikovanja zago-

netnega otroškega sveta. Pričujoča knjižica sicer ne predstavlja kakih izrednih mojstrov mladinske lirike, a je nedvomno najboljša in najzanimivejša med podobnimi mladinskimi zbirkami poslednjega časa. Gorinšek, ki je zdaj izdal že drugo zbirko pesmi za mladino (prva z naslovom »Maj« je razprodana), ne poje po zgledu obrabljenih vzorcev, kakor toliko njegovih vrstnikov, marveč ustvarja iz sebe, iz doživetja. Kljub vsem nedostatom, ki mu še branijo do večje popolnosti, je njegova poezija neposredna, toplja in prisrčna. Kar ga posebno odlikuje, je pač dar, da se zna izogniti največji nevarnosti dobre mladinske pesmi — banalnosti v vsebini in obliki. Rad s čuvstvom prisluškuje naravi, ki jo vso ožarja s srčno svetlobo, in dovteten je za dejstva duševnega sveta. Z ugodjem pa pogrešaš najrazličnejših osladnih »iger« in običajne banalne epike. Gorinšek je lirik, kakor v čuvstvu tako tudi v izrazu, ki je siguren, lahek in melodiozen. Zdi se mi celo, da bi bil tu in tam občutju mlade psihe bližji, če bi melodiozno čuvstvenost zamenjala fantazija, ki ustvarja konkretnije podobe. Znak pravega pesnika je tudi, da ni prav nič pridigarški: vzgojen je zgolj z neposrednostjo pesniške lepote. France Vodnik

Gustav Strniša: **Dedek Jež**. Pesmi za mladino. Založil »Domači prijatelj«. Ljubljana, 1928. — Knjiga se ne dviga nad povprečni nivo naše mladinske poezije, ki običajno pogreša vseh bistvenih znakov umetnosti te vrste in je produkt »ustvarjanja« po programu in zavestni, neorganski iniciativi, ki se skuša uveljaviti vselej, kadarkoli primanjkuje resnične, neposredne in žive tvornosti. K sreči je tej lažni mladinski literaturi najmanj naklonjena prav neposredna, preprosta otrokova iskrenost, ki se sama odvrta od nje, dobro čuteč, kdo je in kdo ni njegova duha. Tudi za mladinskega pesnika v polni meri velja starodavni izrek: poeta nascitur... Fr. V.

Radivoj Rehar: **Koromandija**. Pesmi za mladino. Samozaložba. Maribor, 1927. — Poezija pričujoče pesniške zbirke je namenjena otrokom, a ji manjka predvsem resničnega in iskrenega otroškega občutja. Tega ne more nadomestiti čisto vnanja motivnost, ki pa kljub raznovrstnosti pogreša novih, svežih in samoniklih domislekov, ne glede na to, da tudi v izrazu in obliki prevladuje konvencionalna raba. Sodim, da zbirka ni nastala iz neposrednega, naivnega poetičnega čuvstva, ki ustvarja umetnine, zato pa tudi nima moči, da bi ogrela. Manjka ji osebnega žarišča. Nič čudnega ni potemtakem, če v nji vedno iznova zaslediš hladnost občutja, rezko, čeprav gladko enakomernost verza, ki je merjen, ne ulit, neokusnost v podobi in izberi snovi, kar se mi zdi posledica nepesniškega intelekta. Le tu in tam se avtor povzpne nekoliko više, a taki primeri so v zbirki redki. Fr. V.

Kresnice Mladinske Matice, letnik I. Uredil Vilko Mazi. Izdala in založila Mladinska Matica poverjenišva UJU. Ljubljana, 1928. — Mladinska Matica poverjenišva UJU v Ljubljani si je naložila nalogo, izdajati vsakovrstne mladinske spise, leposlovne, poučne in zabavne, med njimi vsakoletne »Kresnice«, nekakšen mladinski almanah. Letos je izdala poleg »Kresnice« še dve knjižici, o katerih poročamo spodaj. Načrt podjetja je nedvomno treba pozdraviti, saj je pomanjkanje dobre mladinske literature občutno, a